

Vereniging voor natuur-
en milieueducatie

De Adder

I.V.N.-afdeling

Westerveld

Verschijnt tweemaal per jaar

Jaargang 19 nr. 2

December 2011

IVN-Westerveld

Bestuursleden

Rien Cardol	voorzitter
Marjan Bralten	secretaris
Henk Barendsen	penningmeester
Jeannette Heun	
Jan Nijman	

Secretariaatsadres:

	IVN – afd. Westerveld p/a Marjan Bralten
<i>Postadres:</i>	Bos 1A 7963 SG Ruinen
<i>Telefoon:</i>	06-12 355 145
<i>Email:</i>	bralten17@zonnet.nl
<i>Informatie over IVN Westerveld:</i>	www.ivn-westerveld.nl

Werkgroepen:

Kinderclubs	<i>Snuffelclub Dwingeloo, Natuurclub Ruinen</i>
Gidsen	<i>Dwingelderveld, Drents-Friese Wold</i>
Korte cursus	
Communicatie	<i>Adder, Website</i>
Presentatie	<i>IVN-kraam</i>
Diversen:	<i>Blauwe brigade, Natuurwerkdag, Midwinterwandeling, Scholenproject Pigeaud, Oktobermaand Kindermaand</i>

In deze Adder:

Voorwoord	3
Bestuursmededelingen	4-5
De Natuurgidsencursus	5
Midwinterwandeling Holtingerveld	6
Mien Toentje (de herkomst)	
Mijn Stinzentuintje	7-8
Mien Toentje (het lied)	
Het Toentje van Margreet van der Valk	9
De grote kloof	10
<i>IVN doet mee met project Tuinreservaten</i>	11-12
Stop het stenen tijdperk	
Vlindervriendelijke tuinen	13
Het Toentje van Tineke Stekelenburg	14
De egelvriendelijke tuin	15
Het Toentje van Janke Santing	16
Symposium ter ere van het 100 jarig bestaan van de bijen- en imkervereniging	
2012: jaar van de bij	17
Vogels voeren	18
Blij met de bij (deel 1)	
Composteren	19-20
Eten uit (eigen) tuin	20-21
Het hoe en waarom van herfstkleuren	22
IVN Westerveld groene agenda	23

IVN-Westerveld

Voorwoord

In 'mien toentje' was het hard werken de afgelopen weken. Samen met de buurman heb ik een enorm bos bamboe uitgegraven en opgeruimd. Een deel van de restanten ligt nog in de tuin, want het leverde vijf volle klike's op. Het zal trouwens nog wel een paar jaar duren voor we alle uitlopers elders in de tuin ook onder controle hebben. Niet alle natuur is kwetsbaar; je hebt ook bijzonder opdringerige kostgangers.

Het leek de redactie van De Adder een leuk idee - met dank aan Jeannette Heun! - eens een thema-nummer te wijden aan 'natuur dichtbij'. Voor veel van ons is de eigen tuin de dichtstbijzijnde natuur. Helaas lieten niet al te veel lezers zich verleiden tot een bijdrage, maar er staan toch een paar pareltjes van tuintoewijding in deze Adder, waarvoor onze dank.

De themakeuze had ook nog een diepere grond. IVN is partner geworden in het project Tuinreservaten van VARA's Vroege Vogels. De stamgasten van het programma hebben er ongetwijfeld al van gehoord en voor de minder trouwe luisteraars verwijs ik graag naar de website van Vroege Vogels. Doel van het project is "een einde maken aan 'het stenen tijdperk', de betegeling van tuinen, straten en steden in Nederland." Immers: ook groene slingers door dorpen en steden kunnen een grote bijdrage leveren aan aaneengesloten leefgebieden van soorten en daarmee aan biodiversiteit. In een tijd waarin de ecologische hoofdstructuur verre van heilig blijkt, is dit initiatief erg op zijn plaats. Elders in dit nummer van De Adder kun je meer lezen over het project Tuinreservaten.

Maar er is nog meer te melden. IVN zet zich momenteel op de kaart met de nieuwe cursus Scharrelkids. Voor veel kinderen - zeker in de steden - is het groen in de eigen omgeving de eerste kennismaking met de natuur en niet zelden blijft het daar ook bij. De cursus Scharrelkids is onderdeel van een programma om de trend te keren dat kinderen steeds minder in de natuur komen. Op een recente studiedag van docenten en cursuscoaches van IVN was de verontwaardiging over de steeds geringere aandacht voor biologie in het onderwijs dan ook groot. Er ligt een mooie uitdaging voor de natuurorganisaties. En wie is daar beter voor toegerust dan IVN, dé organisatie voor natuur- en milieueducatie in Nederland. We gaan er ongetwijfeld nog meer over horen en ook IVN Westerveld oriënteert zich op de mogelijkheden de Scharrelkidscursus te gaan aanbieden.

Terug nu naar mijn eigen tuintje. De bos bamboe is eruit, maar wat nu? Het was een mooie afscheiding tussen ons en de burens. Hoe goed we het ook met elkaar kunnen vinden: we gaan toch op zoek naar een nieuwe boom of struik. Misschien staat er in deze Adder nog een leuke suggestie.

Namens bestuur en redactie wens ik iedereen mooie feestdagen en een goede start van 2012.

Rien Cardol

Activiteiten

Dit najaar zijn enkele nieuwe activiteiten van IVN Westerveld van start gegaan. Natuurlijk de natuurgidsencursus en onze nieuwe Natuurclub in Ruinen. Over beiden informatie in deze Adder. Tijdens Oktobermaand Kindermaand organiseerden we twee leuke kinderactiviteiten bij de werkschuur van Staatsbosbeheer in Lhee. De geplande excursie met de nachtwachter ging helaas niet door vanwege te weinig aanmeldingen. De Natuurwerkdag op het Aekingierzand was wel gezellig en geslaagd. Volgend jaar bekijken we of we de dag ook samen met de Junior Rangers van het Nationaal Park kunnen organiseren.

Voor 2011 staan nog op de rol de Digidia-avond (15-12) en de Midwinterwandeling (29-12), begin 2012 is de Nieuwjaarswandeling (8-1) en op 2 februari de lezing van Edo van Uchelen. Zie ook de Groene Agenda achter in deze Adder.

Scharrelkids

Kinderen spelen 50% minder buiten dan twintig jaar geleden en zijn dus ook minder betrokken bij de natuur. Daarom is de cursus Scharrelkids ontwikkeld. Met deze cursus wil IVN ouders en grootouders helpen hun natuurkennis en -plezier te delen met hun (klein)kinderen.

Allard Polak, IVN-beroepskracht, helpt de afdelingen in het Noorden hierbij. Op een avond in januari starten we in Westerveld met alle belangstellenden die de cursus willen gaan geven, erbij willen helpen of gewoon zelf met hun (klein)kinderen op een leuke manier de natuur in willen. Allard geeft uitleg over de cursus met ondersteunend materiaal voor activiteiten in de natuur. De zaterdagochtend of -middag daarop brengen wij het geleerde in de praktijk met de eigen kids, waarbij Allard op de achtergrond kan begeleiden. Dan weten wij dus hoe een Scharrelkids cursus verloopt. Daarna gaan wij bekijken hoe we de cursus aan de (groot)ouders in Westerveld kunnen aanbieden zodat de olievlek van Scharrelkids zich kan uitbreiden!

Heb je zin om mee te denken, mee te

Natuur club Ruinen

doen en/of gewoon eerst meer te weten te komen over Scharrelkids, geef je dan op via info@ivn-westerveld.nl. Als je vragen hebt, kun je terecht bij Allard Polak (a.polak@ivn.nl) of Marjan Bralten (info@ivn-westerveld.nl).

Weekend

Na de oproep om je op te geven voor het IVN-Westerveld-weekend op 20, 21 en 22 april 2012 op Terschelling, geen nieuws. Maar we herhalen graag nog even de boodschap van de voorbereiders Ton, Helma, Marit en Ietje. "Terschelling is een prachtig eiland. Echt eens wat anders. Ener is een rijk vogelbestand. Eén van onze activiteiten zal dan ook een weidevogelexcursie zijn. Ons onderkomen op het eiland is 'De Cyprian', een groepsaccommodatie voor 25 personen met 10 2-persoons en 5 1-persoons kamers (zie www.cyprian.nl). De kosten voor het weekend zijn € 95,- per persoon inclusief onderdak, maaltijden en een excursie. De reis er naar toe (incl. de boot) is voor eigen rekening. Opgeven kan via de mail op: ietje@hetnet.nl.

Grote roofdieren in Drenthe

Eerder hebben we al de lezing aangekondigd van Edo van Uchelen over grote roofdieren in Drenthe. Wie Edo kent zal er niet aan twifelen dat het een boeiende avond wordt. Let wel even op, want de datum is veranderd. Niet op 26 januari, maar **op donderdag 2 februari** in het Dingspilhuus in Diever, aanvang 20.00 uur.

Floriade

Van 5 april tot en met 7 oktober presenteert IVN zich op de Floriade in Venlo. We willen kinderen 'door de ogen van dieren' de natuur laten beleven. Er komt op onze presentatie een belevingstuin, workshops en in een aangrenzend bosje gaan we excursies organiseren.

We moeten het terrein een half jaar lang met circa vier mensen per dag bemensen. Daarvoor zoekt IVN vrijwilligers (er zijn al 290 opgaven). Van hen wordt gevraagd dat ze bij voorkeur drie dagen beschikbaar zijn, basiskennis hebben van flora en fauna en in staat zijn die kennis op een inspirerende en interactieve manier over te brengen. Enige kennis van een buitenlandse taal is meegenomen en je moet fysiek in staat zijn om een hele dag actief te zijn. Je kunt twee nachten gratis overnachten in een B&B met ontbijt en lunchpakket en hebt uiteraard zelf ook gelegenheid de Floriade te bezoeken. Vrijwilligers krijgen een trainingsdag in Zwolle. De reiskosten worden niet vergoed, maar zo nodig kan de afdeling bijspringen. Wil je meer weten of je opgeven stuur dan een mail naar f2012@ivn.nl of bel met Arnoud van de Ridder, 06-3010 5981. En: het is misschien nog leuker om het samen met andere IVN'ers uit Westerveld te doen!

Werkgroep korte cursus

De werkgroep korte cursus is gekrompen. Ben Prinsen heeft om gezondheidsredenen zijn deelname stop moeten zetten. De najaarscursus over insecten is daarom niet doorgegaan. We zijn Ben veel dank verschuldigd voor zijn inzet – ook bij andere activiteiten voor IVN – en hopen dat zijn gezondheid snel weer verbetert.

In de werkgroep korte cursus zijn Diet Prinsen en Geert Drogts nog over. Zij zijn al weer druk met een aanbod voor het voorjaar, maar hebben wel dringend behoefte aan versterking. Wie heeft er zin om de werkgroep te versterken?

Natuurclub Ruinen

In november is onze nieuwe natuurclub voor kinderen in Ruinen en omgeving knallend van start gegaan. Niet alleen waren er maar liefst 34 deelnemertjes en veel enthousiaste ouders, ook de krant deed goed mee. In de Meppeler stond een mooi artikel met meerdere foto's. Inmiddels is ook de tweede bijeenkomst geweest. Er waren nauwelijks afzeggingen en ook dat is een compliment aan onze organisatoren, Els en Marjan. Onderwerp van deze tweede keer was diersporen in de Anserdennen. Na het veldbezoek gaat de groep in het bezoekerscentrum van Natuurmonumenten gipsafdrukken maken. Kortom: we hebben er naast de Snuffelklup in Dwingeloo een mooie kinderclub bij.

Website

De website van IVN Westerveld wordt steeds uitgebreider. Als je even niet hebt opgelet staat er al weer iets nieuws op. Zo vind je er tegenwoordig een catalogus van de hele bibliotheek van IVN Westerveld. Oude Adders en Nieuwsbrieven – ook van IVN Drenthe – staan in het archief, naast vele andere oude berichten. Webmaster Kees Dommis heeft er welhaast een dagtaak aan. Het bestuur heeft hem onlangs uitgenodigd voor een vergadering en hem bedankt voor zijn enorme inzet voor de vereniging.

Nieuwe voorzitter?

IVN Westerveld zoekt een nieuwe voorzitter! Ik treed bij de algemene ledenvergadering dit voorjaar af. Daar zijn meerdere redenen voor. Belangrijkste is dat ik sinds deze zomer landelijk Verenigingssecretaris

van IVN ben. Die twee petten verdragen elkaar niet goed. Bovendien ben ik door mijn werk steeds vaker in de Randstad en dus minder in Drenthe. En de combinatie van betaald en vrijwilligerswerk bij één organisatie is ook wel erg veel IVN. Kortom: denk

er eens over na of je het misschien een uitdaging vindt om bestuurslid en/of voorzitter van IVN Westerveld te worden!

Rien Cardol

De Natuurgidsencursus

De kop is er af van de tweejarige cursus. Dertig natuurgidsen in spe zijn in september gestart. Ze zijn allen enthousiast. Velen willen iets doen met jeugd. Ze zijn leergierig, ze willen alles weten en ze popelen om aan hun opdracht voor het adoptieterrein te beginnen.

Van de dertig cursisten is een deel woonachtig in Westerveld: Vledder, Wapserveen, Uffelte, Diever, Dwingeloo, Ruinen... Zij zijn allen lid geworden van onze afdeling. Omdat we de cursus samen met afdeling Ooststellingwerf organiseren, is een andere groep afkomstig uit die gemeente. Sommige cursisten wonen wat verder weg: Hoozevee, Buinen, Leek, Ureterp, Weidum..

Tijdens de eerste praktijkochtend hebben we op de Hoekenbrink rondgelopen. De kleine wolfsklauw en klokjesgentiaan waren eyeopeners, net als de raaf die langsvloog. De praktijkochtend regende het pijpenstelen. In de Vledderhof konden ze onder leiding van Bernadette Haverkort kennismaken met verschillende vormen van leiderschap. En begin november – het was een zeldzaam mooie zaterdag – ontdekten ze op het natuurterreintje van Ede van Uchelen wat het verband is tussen bodem en vegetatie. Over twee weken laat René Nauta hen diersporen ontdekken.

De cursisten leren elkaar langzamerhand kennen. De onderlinge sfeer is goed. Eind januari leren we elkaar nog beter kennen, omdat we dan een weekend lang vertoeven in het Hunehuis bij de Havelterberg. Mens, milieu en maatschappij staan dan centraal: we hopen dat de cursisten kennismaken met de verschillende belangen en visies over het gebied bij de Havelterberg.

Van elke cursusactiviteit maken de cursisten bij toerbeurt een verslag. Die verslagen kun je lezen op <http://natuurgidsencursus.blogspot.com>. Die verslagen zijn niet alleen bedoeld voor de cursisten zelf, maar ook voor alle andere actieve IVN-leden.

Jan Nijman

Midwinterwandeling Holtingerveld

Op 29 december 2011 houdt IVN afdeling Westerveld een lange winterwandeling in het zuidwesten van Drenthe. De route gaat langs de mooiste plekjes van het Holtingerveld. De lengte van de wandeling is ongeveer 20 kilometer en gaat grotendeels over onverharde wegen en rulle zandpaden. De wandeling duurt van 9.30 uur tot 16.00 uur. Gestart wordt bij de hunebedden aan de Helomaweg tussen Havelte en Wapserveen. De deelnamekosten bedragen € 10,-; dit is inclusief lunch. Aanmelding kan bij bmb2001@wx.nl of op telefoonnummer 0521 380830 (na 19.00 uur).

Het Holtingerveld ligt ten noorden van Havelte en ten noordwesten van Uffelte. Het is genoemd naar de buurtschap Holtinge. Het gebied heeft een bewogen verleden, zowel letterlijk als figuurlijk. Het is in het verre verleden gevormd door gletsjers en was tijdens de tweede wereldoorlog doelwit van bommenwerpers. De sporen daarvan zijn nog steeds in het landschap terug te vinden. De lange winterwandeling gaat over de es, door bos, langs vennen en over de heide. Onderweg vertelt de IVN natuurgids over het ontstaan van het gebied, de natuur en brengt de geschiedenis van het gebied tot leven. Wie niet bang is voor een stevige wandeling, is van harte welkom om het Holtingerveld nader te leren kennen.

*Hiernaast:
Sfeerplaatjes van de wandeling 2010.*

Mien toentje

In een special over “mien toentje (tuuntje)” mag niet voorbij worden gegaan aan de herkomst van het woord tuin.

De oorspronkelijke betekenis van het woord *tuin* (toen, tuun) is omheining. De eigenaren van een stuk grond legden om hun eigendom een omheining aan om dit van ongewenste gasten te vrijwaren. Een oude uitdrukking is: de kap op den tuin hangen. De betekenis hiervan is: zijn beroep er aangeven. De uitdrukking stamt uit de middeleeuwen en slaat op de monnik die zijn kapmantel op de omheining hangt en het klooster verlaat. Het Duitse *Zaun* heeft nog steeds de oorspronkelijke betekenis omheining. Het woord *tuin* krijgt later de betekenis van omheinde ruimte.

Aan het woord *tûn* zijn naast *tuin* o.a. verwant *dûn* (duin) en *town* (burcht, omwalde stad).

Een ander woord dat ook een omheinde ruimte aangeeft is *gaard*. Dit kan een tuin zijn (Duits: *Garten*, Engels: *yard*)

maar ook een versterkte hofstede (bv. in de naam *Oldegaerde* bij Dwingeloo). Een boomgaard is een fruittuin. Het zakwoordenboek Nederlands-Drents van Jan Tissing vertaalt dit met *appelhof* in het Drents.

De afkomst van het woord *hof* is nog steeds onzeker. De betekenis van omsloten ruimte (*tuin*) vinden we terug in kerkhof, doolhof en het bekende hofje waar een binnenplaats (*tuin*) werd omsloten door woningen. Andere betekenissen zijn plaats waar de adel vertoeft en rechtsprekende instantie.

Gaan we terug naar het begin. Was de oorspronkelijke betekenis van *tuin* omheining, het woord *haag* heeft ongeveer dezelfde betekenis namelijk een omheining met struiken, heg. De haag diende om indringers buiten te houden en daarom werden vaak doornstruiken gebruikt zoals braam en meidoorn.

Jaap Steklenburg

Ja, ze zijn er al. De eerste groene puntjes van de sneeuw-klokjes komen al boven de grond. Maar het gaat tergend langzaam en dat is maar goed ook. De winter moet nog komen. In onze tuin staan langzamerhand honderden sneeuw-klokjes. Ruim twintig jaar geleden, toen we onze maagdelijke tuin inrichtten, plantten we een handjevol sneeuw-klokjes in het gras. We hoopten dat ze zich zouden handhaven. We waren voorzichtig: niet te vroeg maaïen, niet plattrappen en af en toe een beetje compost na de bloei zodat de bolletjes zich konden voeden. Ze staan in halfschaduw, de grond is humusrijk en in de winter strooien we wat kalk.

Kennelijk deden we het precies goed. De sneeuw-klokjes

vermeerderden zich, zaaiden zich uit. Ze staan langzamerhand overal. Het is een gewoon sneeuw-klokje: *Galanthus nivalis*. Afgelopen herfst kregen deze sneeuw-klokjes nieuw gezelschap. We plantten bolletjes van andere soorten: *Galanthus reginae-olgae* die al in de herfst bloeit, *Galanthus elwesii* – ook een vroege bloeier – en *Galanthus woronowii*. Nu kunnen we de hele winter van sneeuw-klokjes genieten.

Sneeuw-klokjes zijn de bekendste stinzenplanten. Ze komen uit midden Europa, zoals het gewone sneeuw-klokje, uit Turkije, Oost-Europa of zoals *G. woronowii* uit Georgië. Stinzenplanten zijn soms inheems, vaak niet. Ooit zijn ze naar Nederland gebracht. Naast sneeuw-klokjes waren

Mien toentje

Dit is de titel van de lofzang op je eigen tuin door de ons veel te vroeg ontvallen Groninger zanger Ede Staal (1941 – 1986). Dit lied gaat veel noorderlingen door het hoofd

tijdens het tuinieren. Het internet levert een stortvoed aan informatie over hem op.

Daarvan koos ik er twee.

*Mijn sperziebonen komen zo slecht op,
En de spreuwen vreten de aalbessen op,
Mijn vroegen (=aardappelen) staan er slecht bij en de sla is al aan het doorschieten,
Als dat zo doorgaat wordt het een strop.*

Refrein:

*Maar mijn tuintje, maar mijn tuintje,
Ja dat mis ik niet graag,
Dat is altijd vermaak/ontspanning voor mij,
Mijn sperziebonen komen zo slecht op,
En de spreuwen vreten de aalbessen op.*

*Wat is er mooier dan een huisje met een mooi lapje grond,
Wat is er beter als kunstmest, ja dat weet je, dat is stront,
Van een paard en een koe, bij mijn ouders ook hun uitwerpselen,
En als we de beerput leegden, ja dan zongen we maar weer...*

*Aangevreten wortels (door konijnen) en de aardbeien onder het onkruid,
Tuinbonen onder de luizen en de slakken lachen me uit,
Afrikaantjes en groene zeep, ja probeer dat meer een keer,
Wat as of wat zout, dan zingen we maar weer...*

*'k Heb spinazie, ik heb koolrapen, 'k heb radijs en rammenas,
'k Heb andijvie en augurken en tomaten in de kas,
Ja zo komen we met z'n allen de winter wel door,
En aankomend jaar dan gaat de kop er weer voor.*

1) Vertaling te lezen en originele opname te beluisteren op:
<http://www.hakopdetak.com/2010/03/28/mien-toentje/>

2) Gezongen vertaling door Evert Baptist: <http://www.youtube.com/watch?v=oYJ9ZI6irTk>

Opgezocht door Meindert Drijfholt

dat holwortel, gele bosanemoon, bostulp of daslook bijvoorbeeld. Tuinbazen plantten ze rondom statige woningen – een ‘stins’ op zijn Fries – in een bosachtige omgeving. Ze kregen vaak voeding in de vorm van karrenvrachten compost of mest. Bij Cornjum, even ten noorden van Leeuwarden, vind je een rijke verzameling van stinzenplanten bij Martenastate.

Op de zure zandgronden van Drenthe is het voor veel stinzenplanten wat lastiger. Ze hebben kalk nodig. Bij Dickninge, aan de oever van de Reest, bevat de grond kennelijk net genoeg kalk: de holwortel heeft zich in een paar eeuwen tijd enorm uitgebreid, net als muskuskruid, gele anemoon, en daslook.

Na het succes van de sneeuwkllokjes wilden we proberen of het met meer stinzenplanten zou lukken. We begonnen met de vingerhelmbloem – ook wel bekend als voorjaarshelmbloem of ‘vogeltje-op-het-krukje’ (*Cordyialis solida*). Aanvankelijk was het moeilijk. De paar plantjes die we hadden leken zich net te handhaven. Na een paar jaar geduld, zagen we er meer op de gekste plekken. De zwarte zaden van deze helmbloemsoort zijn aantrekkelijk voor mieren. Er zit een ‘mierenbroodje’ aan. De mieren slepen met de zaden, van-

daar dat we de voorjaarshelmbloem tussen de tegels vinden, onder de heg, in het gras en zelfs in de potten van kuipplanten.

We hebben meer stinzenplanten zoals blauwe druifjes: die zaaien zich enorm uit. Van een kennis kreeg ik een paar wortelstokjes van muskuskruid. Die blijkt het verrassend goed te doen. Bosanemonen en gele anemonen beginnen zich langzamerhand ook thuis te voelen. Het muurleeuwenbekje, misschien geen echte stinzenplant, heeft

zich ontpopt als onkruid: overal vind je het terug: tussen de voegen van tegels, in de moestuin, in bloempotten.

In een hoekje bij de bijkeuken hebben we de grond flink ver-

beterd met een paar zakken Zeeuwse kalkrijke klei. Daar groeit sinds een paar jaar de bostulp, paarse morgenster en gevuldbloemig speenkruid.

De kroon op het tuinwerk zou zijn wanneer de holwortel zich overal uitzaait. Afgelopen jaar heb ik van kennissen een paar knollen gekregen. Ik hoop dat ik ze dit jaar in volle glorie terugvind, net als de zaailingen van daslook. In Polen zagen we ooit uitgebreide velden vol daslook. Mensen

Gevuldbloemig speenkruid

gaan daar soms het bos in om de bladeren te plukken: je kunt ze gebruiken in de keuken.

We zullen nog even geduld moeten hebben. We gaan door met het verrijken van de grond met compost en kalk. We maai en ons gras pas wanneer alle bolletjes afgestorven zijn. Als we geluk hebben, kunnen we over een paar jaar een voorjaarssalade met daslookblad eten.

Jan Nijman

Sneeuwkllokjes

Vingerhelmbloem

Het Toentje van Margreet van der Valk

Ons huis, de Iemenhof, staat midden in het dorp Diever. Rondom het huis ligt ongeveer 450 m² groene tuin.

Met het beheer en inrichting van de tuin doen we de Iemenhof zeker eer aan. Zodanig dat we voldoen aan de criteria van een tuinreservaat. **Het voorjaar**

Het grasveld is een bont veld van paardenbloemen en pinksterbloemen. Vele wilde bijen snoepen van de paardenbloemen en bestuiven de fruitbomen. De oranjetipjes zoeken een geschikte pinksterbloem om de eitjes af te zetten. Dartelende bontzandoogjes, een feest voor het oog. Rond de rododendrons zoemen tientallen hommels. Een pad komt onder een stapeltje stenen tevoorschijn. En elk jaar het fenomeen, alle bladeren van de grote hulst(zie foto) krijgen een rode stip: honderden pasgeboren lieveheersbeestjes vangen de koesterende zonnestralen, en maken zich klaar om de strijd met de bladluizen aan te gaan. Het kwettert van de verliefde vogelpaartjes, koolmeesjes, boomkruipers, vinken, merels spreeuwen. Dit jaar een nestje met groenlingen in de taxusboom.

De zomer

De tuin staat vol met bloeiende inheemse vlinder- en bijenplanten. Helaas was afgelopen jaar een slecht vlinder jaar. Maar als de zon scheen, dartelende boomblauwtjes rond de vuilboom. Dagpauwogen zoeken de brandnetels voor afzet eitjes. Op de vlinderstruiken de gehakelde aurelia, kleine vos, diverse koolwitjes, atalanta's en enkele landkaartjes.

Een bijzonder natuurfenomeen elk jaar is het opstijgen op een zeker dag van de mieren uit de mierennesten. De huiszwaluwen die het hele seizoen boven en door de tuin scheren, vliegen op deze hapjes af. Honderden wilde en honingbijen doen zich tegood aan de nectarplanten.

Door de eiken rond het huis veel mos in het gras. Door de vochtige plekken veel muggen, waar de laatvlieger en de dwergvleermuis zich tegood aan doen.

Heel bijzondere belevenis op een vochtige laatzomeravond, moederregel met 2 kleintjes op zoek naar de slakken. Het nest was in een rommelhoekje bij de schuur.

De herfst

De rodborstjes en winterkoninkjes keren weer terug. Vogels op trek doen zich tegood aan de bessen van de taxus en hulst. Het eikenblad gaat weer vallen. Goede compost voor de inheemse hortensia's en rodo's.

De regenwormen kunnen de grond weer omwoelen.

De winter

Maagdelijke sneeuw bedekt struiken en uitgebloeide bloemen. De merel scharrelt onder het blad zijn kostje bij elkaar. Een verdwaalde kerkuil haalt hier in de duisternis de muizen.

Margreet van der Valk

De Grote Kloof

Een huisje met een tuintje. Het schijnt nog altijd de ultieme wens te zijn van gehuwden avant la lettre, en anderen die zich in de opmaat van hun wooncarrière bevinden. Om buiten te zijn, als het weer zich daarvoor leent. En waarvoor nog meer? Waarom willen mensen eigenlijk buiten zijn? Voor het gevoel van vrijheid, verwacht ik. Dat geldt voor hele stammen van zoonanbidders, licht- en donkergroene natuurliefhebbers. Natuur. Een ongrijpbare grootheid voor steeds meer mensen, lijkt het. Ik ben soms verbijsterd door wat stadsmensen niet weten. Wie de hele dag slechts verharde grond onder de voeten heeft, mist nogal wat...

Af en toe krijg je daar wat van mee. Dan kom je in contact met iemand die zichtbaar ongelukkig met een excursie meeloopt, en zich niet thuis voelt in dat blote, zachte landschap, waar hij niets van begrijpt. Houvast uit de harde wereld ontbreekt. Wat moet je vinden van heide en vennen en al die dieren die er leven? Bomen, OK, maar verder? Vennen en veentjes? Keileem, slenken? Hij vindt al die fiets- en wandelpaden prima, vooral in de vakantie, maar wat moet je er buiten het seizoen mee? Wat is het nut van natuur, als je een baan hebt? Natuur is iets voor op vakantie, of in het weekeinde. En dan vooral als omgeving, waarin je kunt wandelen en sporten, of tot rust kunt komen. Waarin kinderen lekker kunnen spelen, zonder last te hebben van verkeer. Fijn, zo'n waterplas waarin zand is gewonnen, mooi schoon zwemwater. En prachtig, die door de camping gecontracteerde koolmeesjes, een enkele Winterkoning en natuurlijk de reguliere huiseekhoorn. Maar wat heb je daar buiten het vakantieseizoen aan?

Natuur in lagen, zeg maar gebruiks- of vakantienatuur. Pas veel later gevolgd door natuur waarin nog iets van oorspronkelijkheid is terug te vinden - verdwaalnatuur. Niet geschikt voor stadsmensen, want die houden angstvallig vast aan gemarkeerde routes. Je doet de gemiddelde recreant geen plezier met verhalen over de es en de potstal, omdat ze niet bij het onderwerp aansluiten. Er is een communicatiekloof tussen gidsen en recreanten, een grote. Ik heb het niet over het donkergroene volkje dat het verschil tussen groot en klein hoeftblad weet te duiden, noch over de gepensioneerde voormalige Westerling, die in eigen tijd het inzicht heeft veroverd tussen de fitis en de tjieltjaf – nee, ik bedoel de gemiddelde loonslaaf, zzp-er, ja zelfs de VVD-er die wat hoger staat op de maatschappelijke ladder. Die mensen hebben wel wat anders aan hun hoofd dan de overlevingskansen van het Veenhooibeestje of het Korhoen, als ze daar ooit van gehoord hebben. Er moet brood op de plank komen, en het zijn economisch moeilijke tijden. Een heel acceptabele levenshouding. Maar laten we die hardwerkende lieden, die hier vakantie komen vieren, dan ook niet vermoeien met verhalen die voor hen uit jargon bestaan. Laten we gewoon een verhaal vertellen over die mooie natuur, het gebied, het licht, de geuren en kleuren, de geluiden, en meer hoeft bijna niet. Dus geen pingoruïnes, indicatoren, gradiënten, biotopen, biodiversiteit, en wat al niet. En wat meer is: probeer je in te leven in het kennis- en belangstellingsniveau van 'de klant' en dreun niet zomaar de kennis op die je nu eenmaal paraat hebt. Anders zul je zien dat de deelnemers aan je excursie onzeker worden van die natuur waar ze toch niks van weten, en zich terugtrekken in hun huisje, en hun tuintje.

Axel Wiewel*

**Axel Wiewel is freelance tekstschrijver en fotograaf te Ruinerwold. Hij verzorgt al jarenlang excursies voor onder meer Natuurmonumenten.*

© Axel Wiewel, 26 november 2011.

Als de overheid een stap terug doet, dan moeten we het zelf doen: een ecologische hoofdstructuur maken van onze eigen tuinen. Daarvoor startte VARA's Vroege Vogels op zondag 6 maart 2011 het project Tuinreservaten. Diverse natuurorganisaties werken mee. Onder hen intussen ook IVN.

Tuinen worden steeds belangrijker voor de biodiversiteit in ons land. Voor veel planten en dieren vormen ze zelfs het belangrijkste leefgebied. Was de merel een eeuw geleden een schuwe bosvogel, anno 2011 zijn tuinen voor de merel minstens zo belangrijk als natuurgebieden. Ook grote bonte spechten, sperwers, ijsvogels en vleermuizen worden steeds vaker in tuinen gesignaleerd. En denk eens aan al die kikkers, padden, salamanders, libellen en insecten. Zelfs vossen en egels veroveren – soms noodgedwongen – de stad.

Grijze trend

Nederland telt ruim 5 miljoen woningen met een tuin. Samen zijn ze goed voor honderden vierkante kilometers groen. Helaas is de trend in tuinenland grijs: bestrating en loungebanken nemen de plaats in van flora en fauna. Nu de overheid steeds minder geld over heeft voor natuur is het hoog tijd om de kleine stukjes groen zo natuurlijk mogelijk in te richten en met elkaar te verbinden. Samen vormen al die grote en kleine tuinreservaten een netwerk van stepping stones, een structuur van tuingroen waarin planten en dieren extra kans krijgen.

Ook voor de waterhuishouding van Nederland is de natuurlijke tuin een winstpunt. Verstening betekent dat neerslag te snel afwatert op de rioleering. Forse regenbuien overbelasten de riolen en zorgen voor plaatselijke overstromingen. Groene tuinen daarentegen vormen een spons die de regen opvangt en langzaam naar het grondwater laat doorsijpelen. Goed voor milieu en portemonnee!

Tuinreservaat

Niet van gisteren

Tuinreservaten zijn niet van gisteren. Ze bestaan al bijna een eeuw. Alleen niet in Nederland. In Frankrijk werd in 1912 de Vogelbescherming LPO opgericht. Vrijwel meteen werden de Refuges, vogelreservaten of vluchtplekken, als speerpunt gelanceerd. Niet om bijzondere of bedreigde soorten te beschermen, maar als symbool voor de 'gewone' vogels. Het ging in het begin vooral om grotere tuinen op het platteland (dat in Frankrijk veel minder plat is dan in ons land).

Na de eerste wereldoorlog kregen de Refuges een bijzondere betekenis. Het Franse platteland was voor een groot deel veranderd in verschroeide aarde waar voor veel vogels geen plek meer was. LPO lanceerde de actie 'Geen vogels, geen cultuurlandschap, geen herstel van de landbouw'. Er moesten weer veilige plekken komen waar vogels konden eten, rusten en nestelen. In ruil daarvoor zouden zij helpen het platteland weer gezond te maken. Dat idee sloeg aan en ziedaar: de Refuges veroverden Frankrijk. In 1921 werden de eerste bordjes ontworpen om de Franse 'tuinreservaten' te promoten.

Sinds 1964 kunnen ook gewone tuinenbezitters in de Franse steden meedoen. Intussen hebben alle Franse tuinreservaten bij elkaar een groter oppervlak dan alle officiële Reserves Naturelles in Frankrijk.

Multimediale actie

Via radio, TV, internet en andere media vragen Vroege Vogels en de deelnemende organisaties sinds maart dit jaar ook in Nederland aandacht voor vergroening van de leefomgeving. Sinds de start zijn al meer dan 4000 tuinen aangemeld als tuinreservaat: samen goed voor een oppervlakte van

ruim 100 voetbalvelden, meer dan 1,2 miljoen vierkante meter. Afgelopen zomer werden veel tuinreservaten voor het eerst opengesteld voor bezoekers. Dat kan ook voor een paar dagen per jaar. Als je ook bezoekers wilt laten genieten van jouw tuin, meld je dan aan via de website van Vroege Vogels. Regelmatig publiceert Vroege Vogels lijstjes met tuinreservaten die in een bepaalde periode hun tuinhekje open zetten voor bezoekers. Daar vind je ook heel veel adviezen voor een natuurlijke tuin.

Hoe maak je van je tuin een tuinreservaat?

In Nederland kan iedereen meedoen, als je maar een tuin of tuintje hebt en daar een mooie, groene oase van wilt maken. Het belangrijkste is dat je meedoet en ontdekt dat een tuin geen last is maar een lust. Maar om het predicaat tuinreservaat te verdienen, moet je je tuin aan een aantal voorwaarden laten voldoen. Het meest ideale tuinreservaat voldoet aan de volgende tien kenmerken:

1. Zo min mogelijk bestrating

Deelnemers aan Tuinreservaten streven ernaar niet meer dan een derde van hun tuin te verharden. In een versteende tuin valt

voor dieren weinig te halen. Het is een dode tuin zonder groen, vogels, vlinders en insecten. Bovendien vragen verharde terrassen en paden veel onderhoud. Als ze minder dan 20 keer per dag belopen worden dan krijgt onkruid kans tussen de stenen of door het grind te groeien. Als de verharding niet vol in de zon ligt zorgen mossen en algen ervoor dat het oppervlakte spekglad wordt. Kortom: weg met die stenen!

2. Begroeiing met vruchten en bloemen die insecten, vogels en vlinders lokt

Planten, struiken en bomen maken je tuin mooi. Bovendien heeft beplanting een ecologische functie. Kies voor bomen en struiken met schors, bloemen en eetbare vruchten. Vogels en andere dieren vinden dan een schuilplaats en eten in de tuin. Vogels maken nesten in de struiken, egels vinden er een schuilplaats en vlinders en andere insecten kunnen er leven. Zorg dat er zo lang mogelijk bloeiende planten in je tuin staan. Hierdoor hebben insecten ook lange tijd voedsel.

3. Een natuurlijke vijver met aflopende oever of andere was- en drinkgelegenheid

Water lokt niet alleen padden, kikkers en salamanders naar je tuin, maar ook vogels, vlinders, libellen, waterjuffers én insecten. Vogels nemen graag een bad om hun kostbare veren in conditie te houden. Zo'n badje biedt ook de nodige verkoeling tijdens de

Zo dus niet!

hete zomerdagen. Een vogelbadje op een overzichtelijke plek in de tuin is gegarandeerd een topattractie. Ook de ondiepe rand van een vijver kan worden gebruikt als bad- en drinkplaats.

4. Klimplanten en struiken met doornen naast of tegen een gevel

Wie slim is schurkt dicht tegen mensen aan. Gevels zorgen voor beschutting en veiligheid. De combinatie van groenen gevel zorgt ervoor dat de wind er niet doorheen jakkert. Bovendien biedt zo'n groene gevel, zelfs als het huis geïsoleerd is, warmte én veiligheid. Je kunt als beest nog maar van drie kanten aangevallen worden. Zorg daarom ook voor prikkerige begroeiing.

5. Natuurlijke beschutting en omheining waar egels onderdoor kunnen

Het meest milieuvriendelijk, stormbestendig en goedkoop is een natuurlijke begroeiing, zoals een haag. Hagen gaan lang mee en een variatie in soorten struiken brengt leven in de

Composthoop

tuin. Tip voor een gratis haag: zet takken snoeihout op de plek waar je een haag wil planten. Vogels gebruiken die takken als rustplek en poepen een toekomstige haag: in hun uitwerpselen zitten allerlei zaden van andere bomen en struiken, die gemakkelijk ontkiemen. Je moet even de tijd hebben, maar het gaat sneller dan je denkt.

6. Gebruik geen schadelijke bestrijdingsmiddelen

Zet de juiste plant op de juiste

plaats. Planten waarvoor je een plaatsje kiest dat geschikt voor ze is, krijgen minder last van parasieten, groeien beter en leven langer. Gezonde tuinplanten hebben minder snel last van plagen. Kies daarom planten, struiken en bomen die passen bij het klimaat en de bodem en houd rekening met zon en schaduw bij het plaatsen. En als je regelmatig door de tuin loopt is het een kleine moeite om het onkruid er met de hand uit te halen voor het zich met sterke wortels in de grond heeft genesteld.

7. Niet snoeien in het broedseizoen (15 maart/15 juli)

In beschermde natuurgebieden zijn werkzaamheden die vogels in het broedseizoen verstoren verboden. Ook in je eigen tuin is het verstandig en een kleine moeite om rekening te houden met de broedtijd. Als je tijdig snoeit, dan is het geen probleem om in het voorjaar en de vroege zomer de snoeischaar in de schuur te laten.

8. Een composthoop

Een composthoop is niet alleen handig om van je tuin- en keukenafval af te komen, maar levert je ook natuurlijke meststoffen op. Het is echter niet een kwestie van simpelweg al je keukenafval in een hoekje van de tuin gooien. Let op wat je erin stopt en kies een goede plek: een composthoop moet warm kunnen worden en er moet lucht bij kunnen komen. Kalk is ook heel belangrijk voor composthopen (gemalen eierdoppen).

9. Rommelhoekjes en takkenrillen en -hopen

Ze zijn ideaal voor allerlei soorten dieren. Wat te denken van de egel. Muren en houten schuttingen in de tuin zijn onneembare barrières, maar een egel voelt zich thuis in een tuin met veel hagen en onderbegroeiing. Soms worden slaapnesten gebouwd van losse bladeren op een goed verborgen plek zoals in een compost-, takken- of puinhoop.

10. Nestkastjes of verblijfplaatsen voor vogels, zoogdieren en insecten

Deze tip heeft nauwelijks toelichting. Volgend jaar is Het Jaar van de Bij. Elders in deze Adder lees je er meer over. Bovendien hebben we een beschrijving bijgevoegd van een bijen-

hotel; ook die past uitstekend in een tuinreservaat.

Voldoet jouw tuin aan de voorwaarden voor een Tuinreservaat, dan kun je het felbegeerde bordje 'Tuinreservaat' overnemen.

Nieuwsbrief

De vaste kijkers en luisteraars weten dat Vroege Vogels digitale nieuwsbrieven heeft: de Vroege Vogels Nieuwsbrief en Natuur in Beeld. Er is nu ook nieuwsbrief Tuinreservaten. De Nieuwsbrief houdt je niet alleen op de hoogte van het project, maar bevat ook de beste tips, achtergronden en adviezen. Je kunt je abonneren via de website van VARA's Vroege Vogels.

Rien Cardol

Dit artikel is samengesteld uit teksten van de website van VARA's Vroege Vogels, project

De vier V's

Nog een tip bij het inrichten van een tuinreservaat: denk aan de vier V's:

Voortplanting: geschikte plekken om te nestelen.

Voedsel: voldoende wormen, insecten, zaden, bessen, noten of vruchten. Ook water is belangrijk voor vogels, om te drinken of een bad te nemen.

Veiligheid: plekken waar vogels snel naar toe kunnen vluchten.

Variatie in beplanting.

Vlindervriendelijke tuinen

Leefgebieden

Wie wil er nou geen vlinders in de tuin? Vlinders zijn prachtig om te zien, en ook libellen boven een vijver zijn een bijzonder gezicht. Echter de leefgebieden van vlinders en veel andere dieren zijn steeds kleiner geworden en zijn ook steeds verder uit elkaar komen te liggen. Niet alle soorten vlinders zijn goede vliegers die zomaar over akkers of industrieterreinen kunnen vliegen. Zij hebben bloemrijke bermen, houtwallen en natuurvriendelijk openbaar groen nodig om van het ene leefgebied naar het andere te gaan.

Nuttige tuinen

Vlinders hebben uw tuin nodig, want ook tuinen kunnen een schakel vormen tussen hun leefgebieden: een plek waar ze kunnen uitrusten en aansterken. Maar een tuin kan ook zo worden ingericht, dat deze een woonplaats voor vlinders vormt. Met een vlindervriendelijke tuin helpt u niet alleen de vlinders, ook veel andere insecten aan een plek om te leven.

En daarmee doet u ook uzelf een plezier, want met al deze dieren zal er veel te beleven zijn in uw tuin. Overigens is het niet zo dat een vlindervriendelijke tuin per definitie een rommelige tuin is. Zowel een traditioneel ingerichte tuin als een wilde plantentuin kan een functie hebben voor vlinders. Start met een vlinderstruik, dat helpt een beetje. Meer doen kan natuurlijk ook. En dat is zinvol, want de natuur in Nederland staat onder druk.

Vlinders in de tuin

Maar wat moet je doen om vlinders en libellen naar je tuin te krijgen? En welke planten zijn daarvoor nodig?

Het boekje 'Vlinders in de tuin', dat opnieuw is uitgebracht ter ere van het 25-jarig jubileum van De Vlinderstichting, geeft veel praktische aanwijzingen om van elke tuin, terras of balkon een aantrekkelijke plek voor vlinders te maken.

Daarnaast geven de auteurs veel informatie over de levenswijze van diverse soorten vlinders, libellen en andere bijzondere tuinbezoekers als wolzwevers, lieveheersbeestjes en metselbijtjes. Het biedt de ideeën en de praktische informatie om direct zelf aan de slag te kunnen gaan!

Er zijn veel planten 'vriendelijk' voor vlinders en andere insecten, omdat ze nectar geven of fungeren als waardplant voor rupsen. Teveel om allemaal te noemen. In het boekje zijn er vijftig geselecteerd, die allemaal een meerwaarde voor insecten hebben. De lijst is op kleur geordend, waarbij ook zaken als bloeitijd, gewenste grondsoort, standplaats en andere bijzonderheden vermeld staan.

Het geheel is geïllustreerd met tekeningen van Marjolein Bastin en met meer dan 100 kleurrijke foto's. Op de website van de Vlinderstichting is die lijst te raadplegen.

Te bestellen bij De Vlinderstichting

Prijs: € 11,50. Bestelnummer: 0008

Donateursprijs: € 9,-. Bestelnummer: 0009

Wanneer u donateur wordt krijgt u dit boek gratis!

Meindert Drijfholt

Bron: www.vlinderstichting.nl

Distelvlinder op vlinderstruik.

Het Toentje van Tineke Stekelenburg

Als ik de tuin rond ons huis, aan de Anserweg, bekijk lijkt het me goed een keus te maken tussen de (voorjaars)border, vlinderborder, moestuin, kruidentuin en rotstuint. Ik kies voor de kruidentuin en de rotstuint. Daar kan ik me helemaal in uitleven.

De kruidentuin ligt achter ons huis. Voordat wij hier kwamen wonen was het net een kwekerij van buxus en coniferen. Die wilden wij niet overnemen. Onze ideeën waren anders. We hebben er zelf een kruidentuin aangelegd met buxus haagjes. Daardoor hebben de planten meer beschutting tegen de wind en het geeft structuur. Vooral in de winter, als er sneeuw of rijp op ligt is het een mooi gezicht. Onze kinderen bedachten dat een zonnewijzer wel zou passen in deze tuin. En zo kregen wij er één bij een huwelijksjubileum. Deze hebben wij in het midden geplaatst. In de verschillende vakken heb ik kruiden

geplant die ik gebruik voor thee en in het eten. Sommige droog ik eerst en doe ze in potjes. Andere zijn alleen vers te gebruiken, zoals bieslook, peterselie. Voor het gebruik in thee staat er oa. Pepermuntkruid, Citroenmelisse, Citronenkruid, Venkel, Bergamotplant, Kamille, en Lavendel. Kruiden die ik vaak

in het eten gebruik: Bonenkruid, Salie, Tijm, Citroentijm, Majoraan, Rozemarijn, Roomse Kervel, Maggieplant, Dille (blad en zaadjes). Verder groeit er nog het Heelblaadje, Wolvenleien de Goudsbloem om zelf van te maken.

Van een ander (klein)deel van de tuin hebben we een rots-tuin gemaakt. Dit nadat ik van verschil-

lende mensen plantjes kreeg die in een rotstuint beter tot hun recht komen, zoals diverse soorten Sedum, Huislook en Muurleeuwebek. Met de stenen werd een muurtje gemaakt voor de muurleeuwebek en tussen de keitjes werden de andere soorten gezet. De Muurleeuwebek groeit mooi langs het muurtje naar beneden, met de mooie paarse bloemen.

Wie eens wil komen kijken is welkom.

Tineke Stekelenburg

Met een aantal (kleine) aanpassingen is iedere tuin egelvriendelijk(er) te maken. Zelfs kleine tuinen. Wel is het belangrijk dat de egels zich van de ene naar de andere tuin kunnen verplaatsen en ook naar de omliggende groenstroken.

Voorwaarden voor een egelvriendelijke tuin

Een stapel hout of een bos takken waar de egels een nest onder kunnen maken (een egelhuisje maken of kopen kan ook).

Een composthoop, egels vinden hier slakken en kunnen het als slaappleats gebruiken.

Een heg in plaats van een schutting of hek. Egels kunnen hier doorheen van de ene naar de andere tuin en het geeft ze beschutting (ze mijden als het even kan open velden).

Bloemen en planten, zowel hoger als laag bij de grond. Egels vinden het fijn door een dicht begroeide bodem te lopen, deze geeft beschutting.

Een rommelhoekje. Met wilde planten en struiken waar egels tussen kunnen kruipen.

Hoe meer tegels, hoe minder egels.' Een terras kan prima maar laat ook groen over in uw tuin. Essentieel voor voedsel en beschutting.

Tips voor een egelvriendelijke tuin

Wel doen!

- Egels houden van een dak boven hun hoofd. Laat bladeren en takken in de tuin liggen, hieronder kunnen ze een nest maken.
- Plaats een egelhuis in de tuin. Leuk om zelf te maken maar ook kant en klaar te koop.
- Zorg dat er een opening in de schutting is waardoor egels van de ene naar de andere tuin kunnen lopen. Of liever nog, leg een heg aan. Een hermetisch afgesloten tuin kan niet worden bezocht door egels.
- Zorg voor een schaal vers water of een vijver, niet alleen egels vinden

De egelvriendelijke tuin

dit fijn ook andere dieren maken er gebruik van.

- Bijvoeren kan geen kwaad. Egels lusten graag kattenvoer, gehakt of speciaal egelvoer. Geen melk! Daar krijgen ze diarree van.

Egels zijn ideale hulpen voor de tuinman en ruimen de slakken graag op

Niet doen!

- Egels kunnen klem raken in rechthoekig schapengaas. Gebruik daarom kippengaas of ruitvormig gaas als afscheiding en maak een aantal 'egelpoortjes' waar egels makkelijk door heen kunnen (minimaal 15 bij 15 cm).
- Pas op met een net over de moestuin.

Hang deze hoger dan 30 cm zodat egels er niet in verstrikt kunnen raken.

- Egels zijn goede zwemmers maar verdrinken soms in tuinvijvers met een rechte oever waar ze niet uit kunnen komen. Leg een schuin loopplankje in de vijver of zorg voor een lichte helling bijvoorbeeld met keien, zodat egels eruit kunnen kruipen. Ook vogeltjes vinden dat ideaal en nemen graag een bad.
- Controleer voor het leeghalen van de composthoop eerst of er geen egel (soms zelfs met jongen) een nest in heeft gemaakt.
- Gebruik geen gif (slakkengif, insecticiden, pesticiden etc.). Egels eten de slakken die het gif hebben gegeten en gaan er dood aan. Egels zijn trouwens ideale hulpen van iedere tuinman en ruimen de slakken graag voor u op.
- Egels worden ziek van melk, zet dus geen schoteltje melk neer (water vinden ze wel fijn).
- Ruim rondslingerend afval, jampotten en (prikkel)draad op. Egels zijn nieuwsgierig en steken graag hun snuit ergens in, ze kunnen erin verstrikt raken en stikken.

Egelhuis

Om de egel de winter door te helpen kun je een egelhuis voor ze kopen of bouwen.

Dat onderkomen moet dan worden neergezet op een beschut plaatsje on-

der bomen, struiken of een heg. De opening liever niet naar het noorden of noordoosten gericht en een beetje schuin aflopend, zodat er geen water in loopt.

Deze aanwijzingen en een bouwtekening zijn te vinden op

<http://www.landleven.nl/mediamanager/media/category/doehetzelf/egelhuis.pdf>

Egelbescherming.

Soms tref je een egel aan die in moeilijkheden verkeert. Daar is hulp en opvang voor mogelijk. Te vinden op <http://www.egelbescherming.nl/>. Of bel de nationale egellijn op 035-6468669.

In onze directe omgeving wordt hulp geboden door mevr. Roelien Gezelschap-Renier Oosterweideweg 1 7971 PB Havelte 0521 – 341773. Trouwens, zij zoekt financiële hulp en daadwerkelijke ondersteuning van vrijwilligers uit Havelte en omgeving om haar te helpen bij de verzorging en voeren van de soms wel meer dan 100 egels die zij in de loop van een winter weer op de been helpt. Op de interessante site www.egelhuus.nl zijn zij en haar collega Linda de Jong uit Hollandseveld te vinden.

Meindert Drijfholt

Veel gegevens ontleend aan de informatie de de Zoogdiervereniging verschaft via www.zoogdiervereniging.nl

Het Toentje van Janke Santing

Tuinfeest

Al zo'n dertig jaar tuinier ik met wisselend succes. Twee jaar geleden verkasten we met de tuin omdat de buurman op het aangrenzende perceel lelies ging verbouwen. Nu heb ik een groentetuin die bij me past. Ik kan het in één avond schoffelen, dat was in het verleden wel anders. 'Zo hep ieder nadeel z'n voordeel'. Als de bedden zijn gemaakt in de verse zwarte grond, het zaai- en pootgoed er in zitten kan ik de gewassen de grond wel uitkijken. Ieder jaar weer een wonder. Wat verder in het seizoen stap ik trots rond als de wortels, bieten, venkels en sla mooi op rijen staan en onkruidvrij zijn.

Mijn partner plaagt wel eens met de vraag of ik misschien een maaltje bonen of koolrabi kan missen voor het avondeten. En als we terug horen van vrienden, die we een groentepakket cadeau gaven, dat het echt veel lekkerder is als van Neerlands grootgrutter ervaar ik dit als compliment. Geen betere stimulans om door te gaan met tuinieren.

Het is heerlijk om na een dag met je hoofd gewerkt te hebben fysiek moe te worden van tuinwerk. Je ziet direct resultaat en het maakt de sport-school overbodig. Ik werk 's avonds in de tuin totdat de muggen onweersaanbaar worden. Op de achtergrond het geroep van de koekoek. Dan is het tijd voor een welverdiend kop koffie. Ondertussen genietend van de acrobatische toeren van de zwaluwen in het laatste zonlicht en nog later in de schemer de scherpe vleermuizen. Tot slot trekt langzaam aan de mist op van het land en dekt de koeien in het weiland toe.

De beslommingen van de dag verdwijnen als vanzelf naar de achtergrond. Hoewel er mee- en tegenvallers zijn in een tuinseizoen is er altijd wat te doen en te belevenen kom ik uit op het motto; "ik tuinier, dus ik besta".

Janke Santing

Symposium ter ere van het 100jarig bestaan van de bijen- en imkervereniging

Een aantal leden van IVN waren aanwezig bij het symposium in Hotel Kuik. De zaal was helemaal vol met belangstellenden met allerlei achtergronden.

We werden getraakteerd op een lezing door Andre Schaffers van de Universiteit Wageningen. Het onderwerp sprak ons erg aan omdat het ging over het beheren van wegbermen.

- 1.5 % van het landoppervlak wordt in beslag genomen door wegbermen. Die bermen staan met elkaar in verbinding waardoor een ecologische hoofdstructuur ontstaat. Soms zijn bermen 7 meter breed. Er huist dan ook van alles wat betreft bloemen die ren en insecten.

- 50% van onze flora is te vinden in de berm en 20% van de rode lijstsoorten.

Er wordt veel studie gemaakt naar het voorkomen van kleine dieren. 25% van de spinnen komen er voor. De achteruitgang van bijen wordt bijgehouden. Voor 1980 waren er 340 soorten (in het Dingelderveld zijn 80 soorten). Na 1980 is de soortenrijkdom erg achteruitgegaan.

Wat duidelijk is dat de diversiteit van planten en bijen nauw met elkaar sa-

men hangt. Het is dus van groot belang om een goed bermbeheer te hebben. Er zijn verschillende opties van beheren onderzocht.

Hoe het waterpeil beheren en vooral hoe te maaien en het gebruik van herbiciden. Het was mooi te zien op beelden gemaakt vanuit de lucht hoe verschillende manieren van beheer worden toegepast. De resultaten zijn het beste als er twee keer per jaar wordt gemaaid. In het voorjaar een keer. Dat lijkt onlogisch omdat er dan juist veel bloemen zijn. Het maaisel blijft twee dagen liggen en moet dan worden afgevoerd. De narigheid is dat deze werkzaamheden worden uitbesteed en dan wordt het een kostenplaatje.

Uit de zaal kwamen veel vragen met name over de grote bijensterfte. Andre Donker wees op het gebruik van bestrijdingsmiddelen bij het behandelen van zaad.

Vanaf deze plaats feliciteren we de bijen- en imkervereniging met hun honderdjarig bestaan.

Nelleke Kuiper I.V.N.-afdeling Westerveld.

Nog een plaatje van de Natuurclub Ruinen

Nederland Bijvriendelijk

Bijen zijn niet alleen mooie, maar ook erg nuttige insecten. Als vervoerder van stuifmeel zijn ze de belangrijkste schakel in het bestuivingproces van bloemen en planten. Daarmee leveren ze niet alleen een essentiële bijdrage aan de biodiversiteit, maar zijn ze ook onontbeerlijk in de wereldwijde voedselproductie. Een gezonde bijenstand is cruciaal voor het voortbestaan van de mens.

Maar er zijn ernstige zorgen over de bij. De aantallen en vitaliteit van bijenvolken, vooral van de honingbij, gaan achteruit. De wintersterfte bij

honingbijen in Nederland is de afgelopen jaren opgelopen van 10% tot 30%.

Oorzaken niet eenduidig

Bijenhouders stellen de abnormaal hoge sterfte onder honingbijen al tien jaar lang vast. In Groot-Brittannië is de honingbijenpopulatie de laatste 20 jaar gehalveerd en ook in Nederland neemt bijensterfte toe. Er lijkt geen sprake te zijn van één duidelijke oorzaak. Onderzoek wijst op verschillende factoren zoals het gebruik van pesticiden, parasieten, klimaatwijzigingen, tekort aan stuifmeel door verminderde biodiversiteit en desoriëntatie van bijen door GSM-masten. Men denkt dat de problemen bij wilde bijensoorten nog erger zijn. Deze toestand zou ernstige gevolgen kunnen hebben voor de biodiversiteit van bloemen en voor de productie van heel wat fruitsoorten en groenten: 75% van de gewassen op aarde is voor een belangrijk deel afhankelijk van de bestuivingactiviteiten van insecten, vooral bijen en hommels. In Engeland ramen wetenschappers de schade in de landbouw door terugval van bijenpopulaties op 527 miljoen euro, in Nederland is de schade volgens het ministerie al een miljard euro.

Nieuw toevluchtsoord

De bijen lijken voorlopig een opvallend toevluchtsoord te hebben gevonden: de stad. Daar gedijen ze momenteel beter dan op het platteland. Oorzaken zouden kunnen zijn: minder pesticidegebruik, hogere temperaturen, een grotere verscheidenheid aan bloemen en een langere bloeiperiode. In diverse Europese steden zijn initiatieven genomen om hierop in te spelen. In Parijs leven al meer dan vierhonderd bijenvolken op platte daken van appartementsgebouwen en bedrijven, op balkons en in parken. En hun aantal neemt toe. In London, New York, Amsterdam, Rotterdam en verschillende andere steden zijn vergelijkbare initiatieven. In Groningen organiseert de gemeente 'bijlinten', corridors van privétuinen met een 'bijvriendelijke aanplant'. Zie hier ook de verbinding met het project Tuinreservaten van Vroege Vogels dat elders in deze Adder wordt beschreven.

Jaar van de Bij

Nederlandse natuurorganisaties – met mogelijk ook een Belgische of zelfs Europese connectie – hebben de handen ineengeslagen om samen iets te doen aan de achteruitgang van de bij. Zij komen volgend jaar in actie in Het Jaar van de Bij. Met een beetje meer aandacht voor de bij kan wellicht al veel vooruitgang worden geboekt. De organisaties zullen samen aandacht vragen voor de noodzaak van een gezonde bijenstand en handreikingen geven aan publiek en overheden om BIJvriendelijk te handelen.

Het belangrijkste doel van het Jaar van de Bij is te laten zien dat met eenvoudige middelen de leefomstandigheden van bijen al sterk verbeterd kunnen worden. De aftrap is op 1 januari bij Vroege Vogels. Er komt een website met veel informatie, op de Floriade staat een Huis van de Bij, KNNV maakt een schoolkrant en andere materialen voor het onderwijs. IVN-afdelingen kunnen meedoen aan bijentellingen, aansluiten bij de Open Imkerrijdagen in juli en lezingen en excursies organiseren.

Bijvriendelijk overheidsbeleid

Ook overheden kunnen een belangrijke bijdrage leveren door hun beleid aan te passen. Zij zijn immers de uitvoerders van natuur- en groenbeheer. De natuurorganisaties willen provincies en gemeenten uitnodigen een convenant te tekenen waarin zij beloven het gebruik van (voor bijen giftige) bestrijdingsmiddelen in het openbare groen serieus te verminderen en groenvoorzieningen qua beplanting meer bijvriendelijk te maken.

Rien Cardol

Bronnen:

- Projectbeschrijving Jaar van de Bij van KNNV
- Verslagen van het overleg over Jaar van de Bij
- Ontwerptekst De Bij van Einstein, CVN, België

Voorlopige agenda

Jaar van de Bij

1 januari: Start van Het Jaar van de Bij bij VARA's Vroege Vogels. De speciale campagnewebsite is in de lucht: www.jaarvandebij.nl.

Voorjaar: Bijentellingen. Met een zoekkaart kan men op pad om verschillende bijensoorten te onderscheiden. Ook scholen worden uitgenodigd hieraan mee te doen.

April-november: Op de Floriade in Venlo staat een Bijenhuis van de Nederlandse Bijenvereniging. Vanuit de presentatie van MN en Vivara wordt hier naar verwezen.

Mei: Bloesemfeesten in de Betuwe.

7-8 juli: Open imkerijdagen met activiteiten in het hele land. Er zal materiaal beschikbaar zijn zoals een instructie voor het maken van een bijenhotel, folders over bijvriendelijke planten, een boekje over bijen in de serie 'In Beeld' van de KNNV-uitgeverij en waarschijnlijk ook een gezamenlijk katern in de bladen Mens & Natuur en Natura (KNNV).

Najaar 2012: Uitgave en presentatie van het standaardwerk De Nederlandse Bij, deel 11 uit de serie de Nederlandse Flora. Resultaten van de bijentellingen worden bekend gemaakt.

Hele jaar: Excursies, cursussen en lezingen via afdelingen van KNNV, NBV, IVN.

Vogels voeren

Vogels gebruiken het hele jaar veel energie. In de winter om zich op temperatuur te houden, in het voorjaar om te nestelen en om eieren te leggen, daarna om hun territorium te verdedigen en hun jongen groot te brengen. In het najaar moeten ze weer reserves opbouwen voor de winter.

Ze proppen zich niet vol als hun honger gestild is. Ook verleren ze niet zelf voedsel te vinden. Daarom kunt u ze het hele jaar bijvoeren.

Winter: voer en water

In de winter kunnen vogels weinig insecten, bessen en zaden vinden. Zeker als het vriest of alser sneeuw ligt. Vogels komen daarom in de winter gemakkelijker in de buurt van uw huis. In ruil voor een beetje voer laten ze zich goed bekijken!

Het kost vogels veel energie om hun lichaamstemperatuur op 40 graden te houden. In een koude nacht verliezen kleinere soorten wel tien procent van hun gewicht. Als u 's ochtends wat voer strooit komen ze dus graag ontbijten. Aan het eind van de dag eten ze weer wat om de nacht doorte komen. U doet uw tuinvogels daarmee een groot plezier door twee keer per dag voer te strooien. Als extra energiebron kunt u vetbollen en pinda's ophangen.

Water is zeker 's winters onmisbaar. Om te drinken, en om in te baden. Als het hard vriest kunt u ze ook wat geschaafd ijs geven. Als er geen sneeuw ligt om te eten is dat een goed alternatief voor drinkwater. Warm water is overigens niet goed. Vogels kunnen zich daardoor laten verleiden tot een warm bad, maar daarna kunnen ze gemakkelijk bevriezen.

Bron: www.vogelbescherming.nl

Blij met de bij (deel 1)

Dit bericht is - enigszins ingekort - een van de vele tips voor natuurlijke tuinen op de website van VARA's Vroege Vogels, project Tuinreservaten. Voor deel 2: volg de website!

Bijen houden van eten. Tuinen die van de vroege lente tot de late herfst vol staan met bloemen daar zijn ze dol op. Dat eten vinden ze niet in de vele dubbele gevulde bloemen waar tuincatalogi mee vol staan. Deze doorgekweekte mopshonden onder de planten hebben de bijen niets te bieden. Daar vinden ze geen pollen en nectar die nodig zijn voor hun eiwitten en koolhydraten.

Welke planten?

Als je van bijen houdt kies je voor enkelvoudige bloemen waar de bij haar broodnodige voedsel vindt. Bijenplanten die veel stuifmeel leveren zijn er genoeg en ze zijn een aanwinst voor de tuin. Ook de kruidentuin is een tafeltje dekje voor bijen met bijvoorbeeld lavendel, marjolein, citroenmelisse, koriander, dille, salie, bieslook en tijm.

Koninginnekruid

Op koninginnekruide of op brem zitten vaak talloze insecten: wilde bijen, hommels, zweefvliegen, vlinders, kevers, noem maar op. Deze diertjes zijn op hun beurt voedsel voor vogels. En wat is een tuin zonder gezoem en gefladder? Een tuin met alleen maar steriele bloemen die vruchteloos wachten op een bestuiver is geen echte tuin. Veel meer bijenplanten zijn te vinden op de website van het Informatiecentrum voor Bijenteelt.

Parijs, Amsterdam

Maar denk niet dat bijen alleen van weelderige plattelandstuinen houden. In hartje Parijs staan zo'n 400 bijen-

Robina

kasten op daken en terrassen. De kwaliteit van de honing is uitstekend. Er zit geen lood of dioxine in.

Bestrijdingsmiddelen die in de teelt van koolzaad en zonnebloemen worden gebruikt zijn in Parijs al tien jaar verboden. Op het dak van de Opera levert 1 bijenvolk jaarlijks 100 kilo honing op terwijl dat op het platteland slechts 10 kilo is.

Ook in Amsterdam hebben de bijen het goed. Ze vinden er genoeg te eten want in de stad blijkt de biodiversiteit groot. Het hele jaar door bloeit er de kers, kastanje, linde, honingboom en honderden andere bloemen die op het bijenmenu staan.

Naast de honingbij leven er in ons land ongeveer 350 wilde bijensoorten. Deze bijen leven in tegenstelling tot honingbijen en hommels solitair en worden daarom ook wel solitaire bijen genoemd. Een groot deel van de bestuiving van (wilde) planten komt voor rekening van deze solitaire bijen.

Rien Cardol

Met dank aan MoreThanHip

Composteren

Compost, zo zegt mijn Van Dale, is meststof van fecaliën en allerlei andere dierlijke en plantaardige stoffen, met huis- en straatafval gemengd.

Nee, zo zegt Wikipedia: *compost* is een donkerbruin tot zwart, kruimelig product dat bestaat uit plantaardige resten (selectief ingezamelde groenten, fruitschillen, grasmaaisel, bladeren, snoeihout ...) die door micro-organismen bijna tot humus zijn afgebroken.

Kijken we tenslotte de omschrijving van de overheid. Gft staat voor groente, fruit en tuin. Voorbeelden van gft-afval zijn fruitschillen en resten van gekookt eten, zoals graten en botjes. Gemeenten moeten gft-afval gescheiden inzamelen en verwerken tot compost. *Compost* is hier het resultaat van de verwerking van gft-afval.

Drie definities. Over een ding zijn de geleerden het eens: compost is een natuurlijke meststof. Bacteriën, schimmels en andere organismen, die van nature al op het materiaal aanwezig zijn breken het af en gebruiken de producten voor hun eigen levensprocessen. Bij het afbraakproces gebruiken zij zuurstof. Er ontstaan kooldioxide, water en warmte. Over de "grondstoffen" voor de compost verschillen zij van mening.

Waarom composteren

Compost bevat veel organische stoffen verbetert de bodemstructuur. Compost levert voeding en organisch materiaal. De ideale bodemstructuur is de kruimelstructuur. De poriën tussen de korrels nemen veel lucht en water op, en houden die ook vast. De grond verstikt niet doordat de bodem niet dichtslaat en droogt ook minder snel uit. Een donkere bodem met veel humus warmt in het voorjaar sneller op en houdt deze warmte ook langer vast. Prima omstandigheden voor onze planten, schimmels en dieren die in de bodem leven.

Goed verteerde droge (stal)mest is ook waardevol als tuilmest. Deze bevat veel voedingsstoffen en plantaardige delen.

Kunstmest voegt alleen voedingsstof-

fen toe aan de grond. Dit kan heel nuttig zijn om de groei van de planten te bevorderen; deze vorm van bemesting verbetert niet de bodemstructuur en daarmee de omstandigheden voor het bodemleven. Toedienen van kunstmest kan dus een probaat middel zijn voor de korte termijn, het is geen oplossing voor de langere termijn.

Wat composteren

Composteerbaar zijn afval van fruit en groenten, aardappelschillen, gedroogde snijbloemen en een heleboel andere plantaardige resten. Gebruik echter nooit gekookte groenten of aardappelen. Zorg er voor dat het te composteren afval vochtig gemog is, want: geen vocht, geen compostering. Hieronder een opsomming van composteerbare stoffen:

Aardappelschillen, afval van groenten en fruit, biologisch afbreekbare verpakkingen, bladeren, dennennaalden, doppen van noten, eierschalen, haagscheersel, koffiefilters, hooi, kamerplanten, koffieprut, onkruid, schaafkrullen en zaagsel van schoon, niet geïmpregneerd of geverfd hout, snijbloemen, stro, takjes, theebladeren/-zakjes, uitwerpselen van planteneters, versnipperd snoeihout.

Op de composthoop of in

het compostvat mag geen as van de kachel of open haard, beenderen, dierlijk afval, houtskool, kattenbakvulling, geverfd en geïmpregneerd hout, uitwerpselen van vleeseters, vet vlees en zand.

Het composteren

1. Compostvat

Om te composteren zijn in de handel compostvaten te koop. Het te composteren materiaal wordt hier ingeworpen en zal onder invloed van de aanwezige vochtigheidsgraad en temperatuur gaan composteren. Na verloop van tijd is het onderste deel van de inhoud gecomposteerd en kan worden gebruikt. Voordeel van een compostvat is ten eerste, dat we te maken hebben met een gesloten systeem. Het te composteren materiaal droogt daardoor minder snel uit en de warmte wordt goed vastgehouden. Beide gunstige factoren voor een snelle en volledige compostering. Een ander voordeel is dat het daarin verzamelde afval ook niet bereikbaar is voor ratten, muizen en ander ongedierte dat we liever niet om huis willen hebben. Eetbare, composteerbare afvalresten kunnen daarom wel in een compostvat worden gecomposteerd, maar niet op een composthoop.

2. Composthoop

Heeft u een grote tuin of veel te composteren materiaal maak dan een of meerdere composthoven. Deze zijn weliswaar minder fraai dan een compostvat maar wel praktisch. Zorg er bij de constructie van wanden om de hoop voor dat van opzij voldoende lucht kan toetreden. Zonder wanden werken kan

ook, maar dat heeft als nadeel dat de buitenkant vrij snel uitdroogt. Ook zal de temperatuur daar niet constant en hoog (genoeg) zijn.

Begin de composthoop met een laag van enkele centimeters dik grof materiaal. Teveel aan vocht kan hierdoor worden afgevoerd en van onder af kan ook lucht toetreden, wat de compostering bevordert. Breng een laagje mag-

nesiumkalk aan en bouw hierop de composthoop. Meng de materialen goed en houdt het geheel luchtig. Om het composteerproces te versnellen kan om de 20 cm een laagje kalk worden gestrooid. Belangrijker is dat de hoop niet uitdroogt of te nat wordt. Plaats hem daarom op een schaduwrijke plek en dek hem af ter voorkoming van verdroging of overvloedige nattigheid.

Om de composthoop ook luchtig te houden, moet deze na enige tijd worden “opgeschud” met de riek. Volledig en minder gecomposteerd worden hierdoor weer gemengd tot een luchtig geheel, waarin het composteringsproces weer optimaal zijn gang kan gaan.

Maak de composthoop niet hoger dan een meter. Heeft u meer afval, bouw er dan een hoop naast. Bij het omzetten van de hoop kunt u halfverteerd afval van de ene hoop gebruiken voor de

andere en deze zo “voeden” met de voor het composteren nuttige organismen.

Verspreiden van compost

Na ongeveer een jaar is de compost gereed om in de tuin gebruikt te worden. Het is normaal dat hierin nog wat brokjes hard materiaal zitten. Naar gelieve kunt u die er uit zeven, u kunt echter ook rustig laten zitten. In de loop der tijd verdwijnen ze vanzelf.

U kunt de compost uitstrooien en lichtjes inwerken in de grond. Doe dit niet dieper dan enkele centimeters, de compost verliest anders zijn werking.

Compost kan ook worden gemengd met water en daarna gelijkmatig verdeeld over bv. het gazon of bodembedekkers. Een mengverhouding van 1 deel compost op 1 deel water wordt aanbevolen.

Jaap Stekelenburg

Eten uit de (eigen) tuin

Soms zit het mee, soms zit het tegen. Dat geldt ook voor Ede Staal in zijn liedje “Mien toentje”. Hij blijft enthousiast, ook al gaat er van alles mis met de aardbeien, de sperziebonen, de aalbessen, de wortels en ga zo maar door. Er is immers nog genoeg te oogsten en volgend jaar gaan we er weer voor.

Een lied uit het leven gegrepen. De eigen teelt van groenten en fruit is niet zonder risico's. Een ding weet je zeker. Als jij een goed jaar hebt met een overvloed aan groente fruit, dan geldt dat voor iedereen. De markt draait de groenten door en de prijzen in de winkels zijn laag. Kopen wordt goedkoper dan zelf kweken. Als jij een slecht jaar hebt dan geldt dat ook voor iedereen. De prijzen in de winkels schieten omhoog, dus moet je een keer terugvallen op de winkel, dan ben je duur uit.

Waarom doe je het dan? Het is als Ede Staal zingt in het refrein.

*“Maar mijn tuintje, maar mijn tuintje,
ja dat mis ik niet graag.*

Dat is altijd vermaak/ontspanning voor mij.”

Eten (en drinken) uit eigen tuin. Dat kan het hele jaar door. De tuin levert de kruiden voor de kruidenthee. Vruchten als walnoten en hazelnoten. Appels, peren, kruisbessen, aalbessen, zijn heerlijk om zo op te eten, maar ook heel geschikt voor het maken van sap, vruchtenwijn, jams en noem maar op. En wat dacht u van de kweeper, de rozenbottel, de braam, de sleedoorn en zo kan ik nog even door gaan. Heel veel struiken – veel meer dan menigeen denkt – geven vruchten en/of bloesems die geschikt zijn of bewerkt kunnen worden voor consumptie. In dit artikel wil ik mij beperken

tot de groenten- en fruittuin. Verwacht van mij hier geen recepten als brandnetelsoep, paardenbloembladsla, Paardenbloemwijn, geestrijk vocht en haarlotion uit het sap van de berk en ga zo maar door. Nog even een tip: denk aan mogelijke bijwerkingen bij het nuttigen van dit soort lekkernijen. Ik herinner mij nog dat wij eens in Oostenrijk waren. Het was warm, wij wilden wat drinken en kozen hiervoor een glas vlierbloesemsap. Wat we niet wisten was dat dit en laxerend en stoppend kan werken, naar gelang de aard van het de gebruiker. We hebben het geweten!

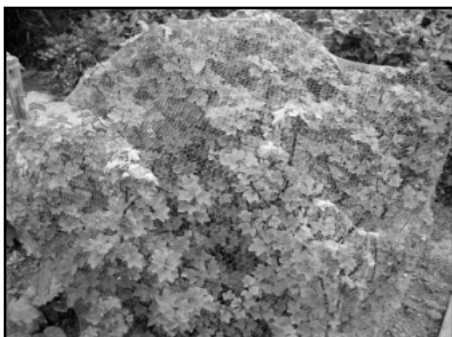
Terug naar de moestuin. Begin je aan een moestuin, dan weet je zeker dat je je nooit verveelt. Spitten, zaaien, onderhoud, oogsten en het conserveren van de producten vragen allemaal tijd, soms veel tijd. Maar het resultaat is er dan ook naar, zeker als het weer een beetje mee zit: het hele jaar door eten uit eigen tuin.

Basis voor goed resultaat is vruchtbare grond zonder ziektekiemen die de plant kunnen aantasten. Dit is te meer belangrijk omdat we te maken hebben met een weinig natuurlijke situatie. We proberen allerlei eetbare, planten die het resultaat zijn van vaak heel ver gaande selectie op te laten groeien onder omstandigheden die voor deze planten helemaal niet zo natuurlijk zijn. De resistentie van deze rassen tegen allerlei plagen wordt in diverse catalogussen dan ook breed uitgemeten. Blijft het feit dat ieder gewas zijn eigen eisen stelt aan de samenstelling van de grond en aan die eisen moeten we proberen zo goed mogelijk te voldoen. De groentetuin bestaat dan ook in wezen uit drie of vier “subtuinen” elk met hun eigen samenstelling van de grond. Op deze “tuinen” worden afwisselend de verschillende typen groenten verbouwd, mede en vooral ook ter voorkoming van

ziekten. Deze vruchtwisseling is van groot belang om ziekten van met name schimmels uit de tuin te weren, maar ook om de bemesting zo goed mogelijk aan te laten sluiten bij de voedingsbehoefte van de plant.

Het meest veeleisend zijn de koolsoorten. Kalk, kali, stikstof en fosforzuur moeten ruim aanwezig zijn in de grond. Dan volgen de aardappels, wortel- en knolgewassen, en tenslotte de erwten en bonen. Deze zijn met heel weinig tevreden.

Ook de vochtigheidsgraad is van groot belang. Een composthoop hoort er dan ook bij. Maar pas op! Niet alle tuinafval mag gecomposteerd worden. Kool is gevoelig voor knolvoet, een bacterie die het wortelgestel van koolsoorten aantast en zeer hardnekkig is als hij eenmaal in de tuin aanwezig is. Dus de wortels van de kool toch maar niet. Aardappels zijn gevoelig voor Phytophthora, een schimmelziekte die het loof en de knollen aantast bij nat weer en een slecht doorlaatbare bodem. Dus: op de composthoop geen aardappelloof. Koop koolplanten bij een vertrouwd adres. De kans op Phytophthora bij aardappels is kleiner bij vroege soorten dan bij late. Tuinier netjes!

Rode bes onder het net

Ja, het leven is niet zo eenvoudig. Groeit de kool lekker, dan komen de koolwitjes. De schade ervan kan aanzienlijk zijn, maar een troost: de zwakke planten zijn het eerst aan de beurt. Dan moet je keuze maken. Wat is je het liefst: het koolwitje of de koolplant. Ik kies veelal voor de laatste. De rupsen verwijder ik handmatig van de plant. Ook een vorm van gewasbescherming.

De bessen laat ik verdwijnen onder een fijnmazig net, zodat de vogels, hoe leuk en aardig ik ze ook vind er niet van kunnen meegenieten, maar ook niet in de netten verstrikt kunnen raken. Dat

doe ik ook bij de druiven.

Aardbeien, die heerlijke zomerkoninkjes, laat ik onbedekt. Laat de merels en andere vogels hun deel maar nemen. Ze pikken ook slakken mee, voor mij ongenode gasten.

En dan komt de oogsttijd van de groenten. Waar moet je naar met al die groenten, het fruit en de aardappels. Alles weggeven aan de kinderen lukt niet. De burens hebben ook niets nodig want die hebben hun eigen moestuin met hun eigen overschotten. Blijft over: conserveren voor de slechte tijden.

Bessen, aardbeien, frambozen. Heerlijke vruchten maar vaak (gelukkig) wat teveel voor ons twee. Gelukkig zijn er dan nog vrienden en kennissen die we kunnen laten meegenieten. En we bewaren ze voor later in de vorm van jam, sap, vruchten op sap (de zogenaamde Rumtopf) en/of vruchtenwijn.

Heel lang kunnen we genieten van onze stoofperen en (bewaarappels). Zorgvuldig plukken en koel bewaren zijn noodzakelijk. Van valappels maken we appelmoes. Appelsap en appelwijn van eigen oogst zijn ook niet te versmaden.

Wecken, inmaken: het zijn begrippen uit vervlogen tijden. Bonen, andijvie, bloemkool, broccoli? Invriezen die groenten. Het is even hard werken. Schoonmaken, blancheren, afwegen, maar dan heb je weer een mooie buffer voor de winter.

De aardappels slaan we op in kisten in onze garage, lekker donker onder oud gordijn, eerst alleen daarna in gezelschap van de uien, de appels en de peren.

De rode kool hangen we (vorstvrij) in de schuur, compleet de gehele plant. Natuurlijk, je kunt kool en bieten ook invriezen. Wij hebben gekozen voor een kleine vrieskast en het bewaren van de kool, bieten en winterwortels buiten de vriezer. En dat lukt prima. De rode kool hangen we, zoals gezegd in de schuur. De bieten bewaren we in (droog) zand ook vorstvrij in de schuur en de winterpeen ondergaat dezelfde behandeling. Goedkoop en bedrijfszeker want we eten er tot diep in het voorjaar van. Een maar: je moet de groenten wel buiten het bereik van de muizen houden en dat valt soms niet mee!

Groenten. Wellicht niet zo mooi als bij de grootgrutter, maar wel minstens zo lekker

Vinden jullie witlof ook zo lekker? We zaaïen die. Laten de planten opgroeien in de tuin en oogsten de planten eind oktober als de groei er helemaal uit is. Daarna kuilen we de wortels in, in een paar emmers en zetten die in het donker in ons keldertje bij de watermeter. En dan is het wachten op wat gaat komen. Na verloop van tijd verschijnen de eerste witte punten boven de aarde. Nog even en dan zijn de kroppen groot genoeg. We hebben witlof van eigen tuin! Het kan niet verser, niet lekkerder.

Ik besluit met een variant op het laatste vers van Mien Toentje.

Pompoenen hebben we op zolder, winterandijvie en vroege bloemkool onder glas.

Ja, zo komen ook wij de winter wel door,

En aankomend jaar dan gaat de kop er weer voor.

Jaap Stekelenburg

Het roodborstje is mijn trouwe metgezel. Rustig wacht hij op de lekkernijen die ik tevoorschijn tover.

Het hoe en waarom van de herfstkleuren

Het is herfst. De bladeren beginnen te verkleuren. Per boomsoort kunnen de herfstkleuren sterk verschillen. Van geel en bruin tot oranje en rood. Als ze bij gunstig weer aan de bomen blijven hangen, tijdens een zogenaamde 'Indian Summer', is dat een prachtig gezicht.

De bladverkleuring begint steeds meer op gang te komen. Sommige bomen zijn al helemaal verkleurd, andere zijn nog helemaal groen. Waarom verkleuren bomen eigenlijk? En hoe gaat dat in zijn werk?

Beuk in herfstkleuren (foto: Arnold van Vliet)

Groen

Bladeren van loofbomen bevatten chlorofyl. Dit chlorofyl zorgt ervoor dat planten van de lente tot en met de herfst met behulp van zonlicht koolstofdioxide en water kunnen omzetten naar allerlei complexe stoffen (zetmeel, suikers) en zuurstof. En deze stof zorgt ook voor de groene kleur

van de bladeren. Chlorofyl absorbeert alle zichtbare kleuren die aanwezig zijn in het zonlicht, behalve groen. Het groene licht wordt teruggekaatst, waardoor wij de bladeren als groen zien.

Herfstkleuren

Tijdens het groeiseizoen wordt continu chlorofyl aangemaakt en gebruikt. In het najaar neemt de lichtintensiteit van de zon af. Hierdoor maken bomen minder chlorofyl aan. Niet alleen de lichtintensiteit is belangrijk voor bladverkleuring. Ook de temperatuur en de hoeveelheid neerslag spelen een rol. Na een paar (lichte) nachtvorsten komt bladverkleuring vaak goed op gang. Voordat de bladeren afsterven, trekken de bomen het chlorofyl dat nog aanwezig is terug uit de bladeren en slaan het op in de takken. In de bladeren zijn nog andere pigmentstoffen aanwezig. Die worden zichtbaar als het chlorofyl verdwijnt.

Anthocyaan is rood van kleur, xantofyl is geel en caroteen oranje. Deze verschillende kleurstoffen bepalen samen de kleur van de herfstbladeren. De kleur van de bladeren verschilt per boomsoort, maar hangt ook af van de plek waar de boom staat, en van het weer.

Tekst: Wichertje Bron, De Natuurkalender

Foto : Arnold van Vliet.

Bron: www.natuurbericht.nl

Bericht uitgegeven door De Natuurkalender op zondag 24 oktober 2010

Herfst aan de Vecht bij Haerst

IVN Westerveld groene agenda

15 december	20.00 u.	Digi-dia-avond	Over Entinghe, Dwingeloo	IVN
29 december	09.30 u.	Midwinterwandeling in het Holtgerveld	Hunebedden aan de Helomaweg tussen Havelte en Waperveen	IVN
8 januari	13.30 u.	Nieuwsjaarswandeling (o.v. in Anserdennen)		IVN
2 februari	20.00 u.	Lezing over grote roofdieren in Drenthe van Edo van Uchelen	Dingspilhuus, Diever	IVN
21 februari	20.00 u.	Lezing Vlinders in Drenthe door Jelle de Vries	Dingspilhuus Diever	NWD
27 maart	19.30 u.	Lezing over Bijen door Imkervereniging Frederiksoord e.o. (voorafgaand aan jaarvergadering)	Dingspilhuus Diever	NWD
7 april	06.30 u.	Vroege Vogels-excursie in het Dwingelderveld	Bezoekerscentrum Ruinen	IVN
21 april	06.00 u.	Vroege Vogels-excursie in het Dwingelderveld	Bezoekerscentrum Ruinen	IVN
20-22 april		IVN-Westerveld-weekend op Terschelling		IVN
5 mei	05.30 u.	Vroege Vogels-excursie in het Dwingelderveld	Bezoekerscentrum Ruinen	IVN
11 mei	22.00 uur	Nachtvlinderexcursie in het Dwingelderveld	Werkschuur Staatsbosbeheer te Lhee	IVN
22 juni	20.00 u.	Excursie Reeënwissels in het Dwingelderveld	Bezoekerscentrum Ruinen	IVN
29 juni	22.30 u.	Excursie Reeënwissels in het Dwingelderveld	Bezoekerscentrum Ruinen	IVN

In het Drents-Friese Wold werken IVN-gidsen mee in het excursieprogramma van het bezoekerscentrum in Terwisscha. Kijk voor de volledige programma's in het Drents-Friese Wold en het Dwingelderveld op: www.staatsbosbeheer.nl of www.natuurmonumenten.nl. Aanmelden voor alle excursies bij de bezoekerscentra: Terwisscha, tel. 0516-464040 of Ruinen, tel. 0522-472951.

Het programma van de Vogelwacht Uffelte was bij het afronden van deze agenda nog niet bekend. Kijk voor de volledige programma's op www.ivn-westerveld.nl of op www.natuurwerkgroepdiever.nl of op www.vogelwachtuffelte.nl.

In deze agenda zijn alleen de activiteiten opgenomen waar IVN Westerveld bij betrokken is. Ook Natuurwerkgroep Diever, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het Drents Landschap organiseren groene activiteiten.

Met de **Natuurwerkgroep Diever e. o.** hebben we afgesproken hun activiteiten hier ook te publiceren. (Diverse IVN-ers zijn ook lid van de Natuurwerkgroep. Niet leden zijn ook welkom, al vraagt de Natuurwerkgroep soms een kleine bijdrage).

De gegevens staan ook op internet:

<http://home.hetnet.nl/~nijlaan/NWGprogramma/agenda.htm>

HDL = Het Drents Landschap

SBB = Staatsbosbeheer

DFW = Nationaal Park Drents-Friese Wold

DV = Nationaal Park Dwingelderveld

WARD = Werkgroep Amfibieën en Reptielen Drenthe

NWG = Natuurwerkgroep Diever

Ook Vogelwacht Uffelte e.o. heeft een activiteiten programma. Informatie hierover is verkrijgbaar via het secretariaat: Parkkamp 26, 7971 AM Havelte, tel. (0521) 341640
Website: www.vogelwachtuffelte.nl

NATUURWERKGROEP

DIEVER EN OMSTREKEN

Herfst bij Giethoorn - november2011